

LUCIDA
INTERVALLA

PRILOZI ODELJENJA ZA
KLASIČNE NAUKE

28
(2/2003)

FILOZOFSKI FAKULTET
U BEOGRADU
2004

Divna Stevanović

Lijež, reč koja podseća na papirus¹

Posetili smo grad Lijež jednog julskeg petka 2002, a sa ciljem da otkrijemo jednu malo poznatu dimenziju ovoga grada, dimenziju papirusa. Na Liješkom Univezitetu ugostila nas je gđa Mari-Elen Margan, profesor papirologije. U najsevernijem frankofonom gradu postoji značajna tradicija bavljena papirologijom koja je ne tako davno i institucionalizovana stvaranjem dokumentacionog centra za književnu papirologiju čiji je sadašnji direktor upravo gđa Margan. Ona nas je uputila u najvažnije domene rada ovog centra.

CEDOPAL (Centre de Documentation de Papyrologie Littéraire) osnovan je, dakle, 1990. pri Fakultetu filozofije i književnosti Liješkog univerziteta (Faculté de Philosophie et Lettres de l'Université de Liège), ali izučavanje i nastava papirologije u Liježu začeti su već početkom XIX veka. Žan-Pjer Valcing (Jean Pierre Waltzing, 1857-1929), redovni profesor Liješkog univerziteta, uveo je kurs papirologije (koji je dobio zvanični status 1906. kraljevim ukazom) – taj kurs se od tada do danas nikada nije gasio. Valcingovo delo nastavljaju najpre Nikola Holvejn (Nicolas Hohlwein)², jedan od osnivača Međunarodnog udruženja papirologa (Association Internationale de Papyrologues) u Briselu, potom Kler Preo (Claire Préaux)³, Alfred Tomsan (Alfred Tomsin)⁴ i najzad Pol Mertens (Paul Mertens)⁵. Poslednja u dugoj »dinastiji« ljeških papirologa, koja traje već gotovo čitav vek, Mari-Elen Margan, sadašnji direktor CEDOPAL-a, nas je vrlo toplo primila u svom centru i otkrila nam sve što ovu instituciju čini jedinstvenom u svetu papirusa.

¹ Liège na francuskom jeziku znači »pluta«.

² On predaje od 1926. do 1949.

³ Od 1949. do 1953.

⁴ Od 1953. do 1969.

⁵ Od 1969. do 1998.

Liješka papirologija jedna je od prvih koja se poslužila informatičkim sredstvima za rad – saradnja papirologa i stručnjaka za računare počinje ovde već 1961. kada se Alfred Tomsan upušta u računarsku obradu grčkih papiroloških tekstova služeći se sredstvima laboratorije LASLA⁶. Njegov naslednik, Pol Mertens, takođe koristi informatička sredstva pa već 1965, još uvek se oslanjajući na LASLA, pravi indeks za drugo izdanje Pakovog dela *The Greek and Latin Literary Texts from Greco-Roman Egypt*. Nastojanja lijeških naučnika da koriste nove tehnologije u papirologiji podstakla su 1974. Međunarodno udruženje papirologa da im poveri ogromni zadatak novog izdanja⁷ *Kataloga grčkih i latinskih književnih papirusa*. Danas svi papirolozi znaju šta znači skraćenica **MP**³ – radi se o trećem izdanju *Kataloga grčkih i latinskih književnih papirusa* ili **Mertens-Pack**³. Profesor Mertens je takođe osnovao i arhivu fotografija književnih papirusa jedinstvenu u svetu (više od 8000 fotografija) koja mu je, pored ostalih sredstava, omogućila tako obiman rad kakav je katalog **Mertens-Pack**³ koji broji danas oko 6000 jedinica. Naravno, biblioteka bogata kritičkim izdanjima antičkih autora, komentarima, studijama i papirološkim časopisima takođe je bila neophodna u radu na **MP**³.

Sadašnja direktorka CEDOPAL-a, gđa Margan, otišla je i korak dalje u radu koji je započeo njen mentor – ona je zadužena za informatizaciju kataloga **Mertens-Pack**³, u saradnji sa računarskim stručnjacima Liješkog univerziteta, a pre svega sa Denijem Renarom iz CIPL-a⁸. Upravo ovaj izuzetno obimni posao sistematizacije, primećuje Mari-Elen Margan, čini CEDOPAL jedinstvenim u odnosu na druge svetske papirološke centre – drugi poseduju velike zbirke papirusa (npr. *Ashmolean Museum* u Oksfordu ili *Institut für Altertumskunde* u Kelnu), pa im je osnovna dužnost da te papiruse obrade i izdaju.

⁶ Laboratoire d'analyse statistique des langues anciennes, osnovana na Univerzitetu u Liježu 1961.

⁷ Prvo izdanje je R. A. Pack, *The Greek and Latin Literary Texts from Greco-Roman Egypt*, ¹1952, ²1965.

⁸ Centre Informatique de Philosophie et Lettres.

Prof. Margan je i specijalista za grčke književne medicinske papiruse. Kada se opredelila za ovu granu papirologije, medicinski papirusi su bili nedovoljno istraženi. Danas, zahvaljujući i radu lijeških papirologa, stvari stoje drugačije – u drugom izdanju Pakovog kataloga, broj grčkih medicinskih papirusa iznosio je ukupno 114 jedinica (od čega svega 17 identifikovanih, dok je preostalih 97 pripadalo u *adespota*), dok su u drugom izdanju *Medici et Medica*⁹ sve brojke udvostručene: ukupni zbir medicinskih papirusa iznosi 230 (od čega 34 identifikovana i 196 *adespota*). Dobili smo i izveštaj o stanju kataloga u pogledu medicinskih papirusa u julu 2002: grčkih medicinskih papirusa sada ima 250 (od čega 211 *adespota* i 39 identifikovanih). Na sreću papirologa, obaveštenja o grčkim medicinskim papirusima su sada (od jula 2001) dostupna i redovno ažurirana na sajtu centra CEDOPAL. Podaci koje se tamo mogu naći jasno pokazuju da i za specijaliste u ovoj oblasti prilično naporan zadatak predstavlja praćenje novina u papirologiji. Svesna ovog problema, pošto je i sama svakodnevno sa njim suočena, Mari-Elen Margan već 1979.¹⁰ predlaže pravljenje jednog *korpusa grčkih medicinskih papirusa*¹¹. Posao tog obima podrazumevao je mnoge godine priprema – tako se tek 2001. pojavio prvi tom dela *Greek Medical Papyri*¹² kao publikacija firentinskog Papirološkog instituta Giorgio Vitelli. Mari-Elen Margan, sa svoje strane, doprinosi boljem poznavanju grčkih medicinskih papirusa: ona objavljuje dve studije, jednu o oftalmologiji, a drugu o hirurgiji, na osnovu grčkih medicinskih papirusa. U ove dve studije profesor Margan objavljuje trinaest papirusa i više drugih svedočanstava koja se tiču oftalmologije i hirurgije. Profesor Margan autor je i više od pedesetak članaka čija je tema antička medicina »na osnovu papiru-

⁹ Izvaci iz **MP**³ koji se tiču grčkih medicinskih papirusa.

¹⁰ MH Marganne »Bibliothèques et livres de médecine dans l’Égypte grecoromaine« u *Ecole Pratique des Hautes Etudes. Livret-annuaire* 2001-2001, 17 (Paris, 2003), str. 342-353.

¹¹ Treba podvući da se ovde radi isključivo o književnim, a ne i dokumentarnim papirusima.

¹² *Greek Medical Papyri*, a cura di Isabela Andorlini, Firenze, Istituto Papirologico Giorgio Vitelli, 2001, 82 pp.

Diona Stevanović

sa«. Dakle, CEDOPAL nije samo značajan za informatizovanje kataloga **MP**³, već i kao jedan od centara za medicinsku papirologiju.

Zahvaljujući internetu, sav rad centra CEDOPAL danas je dostupan svima koje papirologija zanima. Izvora za internaute-papirologe, zapravo, ima na pretek. Za one koji su u ovoj oblasti početnici preporučujemo prezentaciju centra CEDOPAL: www.ulg.ac.be/facphl/services/cedopal. Sajt Međunarodnog udruženja papirologa takođe je zanimljiv (na njemu se mogu naći internet adrese svih postojećih papiroloških centara): www.ulb.ac.be/assoc/aip. Najzad, za one koji žele da vide fotografije papirusa na internetu, preporučujemo sajtove papiroloških centara iz Kelna i Hajdelberga: www.uni-koeln.de/phil-fak/ifa/NRWakademie/papyrologie i www.rzuser.uni-heidelberg.de/~gv0/gvz.html.

Gospođa Mari-Elen Margan je za ovaj broj časopisa *Lucida intervalla* preradila svoj članak *L'apport des papyrus grecs à l'histoire de la médecine antique*, prvi put objavljen u sledećem zborniku: D. GOUREVITCH (éd.), *Histoire de la médecine. Leçons méthodologiques* (Paris, 1995), pp. 74-82.

Sadržaj sveske 28 (2/2003)

[Iz uredništva	5]
DIVNA STEVANOVIĆ Izučavanje antičkih medicinskih autora danas: susret klasične filologije i medicine	7
DIVNA STEVANOVIĆ Hipokrat i Galen na Sorboni	28
VERONIK BUDON-MIJO Galenska teorija o vidu: boje tela i boje tečnosti	32
DIVNA STEVANOVIĆ Adresa istorije medicine	45
DANIJELA GUREVIĆ Kuhinja ženskog tela: voda u III knjizi ginekološkog spisa Sorana iz Efesa	53
DIVNA STEVANOVIĆ Lijež, reč koja podseća na papirus	72
MARI-ELEN MARGAN Medicina u papirusima na grčkom jeziku nađenim u Egiptu	76
DIVNA STEVANOVIĆ Divlja vatra u nama: bolest kao agresija u <i>Hipokratskoj zbirci</i> i u srpskom folkloru	93
DIVNA STEVANOVIĆ Piti ili ne piti: Hipokrat, <i>O vrstama vazduha, vode i mesta</i>	101
DIVNA STEVANOVIĆ Šta je to u ljudskom biću: Celz, <i>Medicina</i> 4.1 i 8.1	121
Naučni skup »Mélanges, crases, tempéraments : La chimie du vivant dans la médecine et la biologie anciennes« (<i>Divna Stevanović</i>)	137